

ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

ON CERTAIN ASPECTS OF LEGAL REGULATION STOP PRELIMINARY INVESTIGATION

Мирошниченко Т.М.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Досліджується поняття зупинення досудового розслідування. Аналізуються підстави та умови зупинення досудового розслідування. Розглядаються процесуальні питання виконання завдань кримінального провадження в умовах зупинення дізнання та досудового розслідування. На основі аналізу проблемних аспектів правового регулювання зупинення досудового розслідування надані роз'яснення нормативного змісту окремих приписів КПК України та висловлені пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства.

Ключові слова: завдання кримінального провадження, строки досудового розслідування, підстави, умови зупинення досудового розслідування.

Исследуется понятие приостановления досудебного расследования. Анализируются основания и условия приостановления досудебного расследования. Рассматриваются процессуальные вопросы выполнения задач уголовного производства в условиях приостановления дознания и досудебного расследования. На основании анализа проблемных аспектов правового регулирования приостановления досудебного расследования даны разъяснения нормативного содержания отдельных предписаний УПК Украины и высказаны предложения по совершенствованию уголовного процессуального законодательства.

Ключевые слова: задачи уголовного производства, сроки досудебного расследования, основания, условия приостановления досудебного расследования.

The notion stopping the preliminary investigation. Analyzes the reasons for and conditions of termination of the preliminary investigation. Consider procedural issues tasks criminal proceedings in terms of stopping the inquiry and pretrial investigation. Based on the analysis of problematic aspects of regulation of termination of the preliminary investigation provided to clarify the normative content of individual prescriptions KPK of Ukraine and made suggestions for improvement of the criminal procedure law.

Key words: assignment of criminal proceedings, timing of the preliminary investigation, reasons provided stopping the preliminary investigation.

Постановка проблеми. Процес реформування кримінального процесуального законодавства України, обумовлений прийняттям нового КПК, вимагає нових підходів у дослідженні як окремих приписів законодавства, так і галузевих інститутів з точки зору відповідності демократичним принципам кримінального провадження, європейським стандартам судочинства. Одним із таких інститутів є зупинення досудового розслідування. Наразі набувають актуальності питання ефективності досудового розслідування з огляду на передбачену законом можливість його зупинення, дотримання прав особи в умовах зупинення досудового слідства та дізнання, вирішення інших завдань кримінального провадження.

Метою даної роботи є з'ясування нормативного змісту приписів законодавства щодо процедури зупинення досудового розслідування, виявлення пов'язаних із цим проблем забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження та формулювання пропозицій, спрямованих на вдосконалення кримінального процесуального законодавства.

Відповідно до ст. 2 КПК завданнями кримінального провадження є «захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура».

Програмний характер даного нормативного припису обумовлює неослабний науковий інтерес до сфери дослідження механізмів реального забезпечення виконання усіх завдань з урахуванням пріоритетів, визначених законодавцем.

Слід відзначити, що останні у значній мірі обумовлені європейським вибором України, проголошеним на найвищому політичному рівні. З прийняттям нового КПК зроблено певні кроки у напрямку реформування законодавства з метою гармонізації правової системи України з європейськими стандартами прав людини та їх кримінально-процесуального забезпечення. Зокрема законодавчо врахована правова позиція Європейського суду з прав людини стосовно тривалого проведення в Україні досудового розслідування як одна з проблем, що свідчить про порушення нашою державою положень ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо необхідності дотримання розумних строків кримінального провадження.

Стан дослідження. Питання забезпечення швидкого, повного і неупередженого розслідування кримінальних правопорушень як одного із завдань кримінального провадження у різні часи вивчалися багатьма науковцями. Оскільки тривалість конкрет-

них проваджень залежить від багатьох чинників, у тому числі й від належного нормативного врегулювання відносин, пов'язаних із зупиненням досудового розслідування, окремі аспекти закріплення цього інституту на рівні законодавства залишаються актуальними і на сьогодні. Аналізу правовідносин, пов'язаних із зупиненням досудового розслідування, присвятили свої праці такі вчені, як К.Г. Горелкіна, І.А. Малютін, В.В. Навроцька, О.В. Франціян, Г.В. Юркова та ін.

Виклад основного матеріалу. Свого часу Європейський суд з прав людини у справі «Меріт проти України» (30.03.2004 р.) вказав на незадовільний стан національної системи законодавства, яка передбачала право на оскарження тривалості розслідування лише після закінчення досудового розслідування [1]. Новим КПК одним із засобів вирішення проблеми надто тривалих строків розслідування кримінального провадження, поряд із встановленням максимальних строків розслідування (ст. 219 КПК), передбачена можливість оскарження слідчому судді вже у ході розслідування постанови слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування заінтересованими особами: потерпілим, його представником і законним представником, а також підозрюваним, його захисником та законним представником (п. 2 ч. 1 ст. 303 КПК).

Вимога швидкого розслідування і судового розгляду (ст. 2 КПК) обумовлена необхідністю застосування процедур кримінального провадження, які б сприяли максимальному наблизенню строків встановлення кримінального правопорушення і винних осіб до моменту його безпосереднього вчинення задля одержання достовірної інформації та своєчасного притягнення осіб, винних у скоєнні правопорушень, до кримінальної відповідальності.

Наразі такій спрямованості кримінального провадження відповідають положення статей 36 (п. 8 ч. 2), 38 (ч. 4), 39 (п. 2 ч. 2) КПК щодо необхідності забезпечення ефективного досудового розслідування; ст. 28 КПК про вимогу дотримання розумних строків виконання процесуальних дій чи прийняття процесуальних рішень як принципу кримінального провадження і однієї із процесуальних гарантій забезпечення прав особи; ст. 283 КПК щодо загальних положень досудового розслідування у найкоротший строк; ст. 308 КПК «Оскарження недотримання розумних строків» та ін.

Однак при цьому не виключаються ситуації, коли за об'єктивних чи суб'єктивних причин досудове розслідування не може бути вчасно завершено. До них, зокрема, належать випадки, коли підозрюваний ухиляється від кримінальної відповідальності або не може взяти участь у кримінальному провадженні через хворобу, у разі наявної необхідності виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва (ст. 208 КПК).

На процесуальне вирішення таких ситуацій і спрямований інститут зупинення кримінального провадження, окремим проявом якого є зупинення досудового розслідування (гл. 23 КПК), яке можна

визначити як оформлену постановою прокурора або слідчого за погодженням із прокурором вимушену перерву у кримінальному провадженні за наявності передбачених законом підстав і дотримання умов з метою припинення перебігу строків досудового розслідування.

У ч. 1 ст. 280 КПК наведено вичерпний перелік обставин, які є причинами, що перешкоджають подальшому кримінальному провадженню та його закінченню на стадії досудового розслідування в одній із форм, передбачених ст. 283 КПК, а саме: тяжка хвороба підозрюваного, яка перешкоджає його участі у кримінальному провадженні, підтверджена відповідним медичним висновком; невстановлене місцезнаходження підозрюваного, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності; наявна необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва.

Перелік підстав для зупинення досудового розслідування є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає. Тривалий час в юридичній літературі обговорювалась необхідність розширення кола підстав зупинення кримінального провадження за рахунок інших обставин, що утруднюють продовження досудового розслідування: тяжке і тривале захворювання потерпілого, свідка; непереборні обставини, що заважають затриманню підозрюваного, місцезнаходження якого встановлене; необхідність проведення складних експертиз; велика за об'ємом ревізії, інвентаризація [2, с. 187-188] тощо. Однак ці пропозиції не знайшли свого втілення у законодавстві. Вважається, що такі обставини не перешкоджають досудовому розслідуванню, строк якого в необхідних випадках може бути продовжений за встановленою законом процедурою (§ 4 гл. 24 КПК).

Цікавим з наукової точки зору у цьому зв'язку є питання про те, чи є підставою для зупинення судового розгляду звернення суду, що розглядає справу до Верховного Суду України, який відповідно до ст. 150 Конституції України повноважний порушувати перед Конституційним Судом України питання про відповідність Конституції законів та інших нормативно-правових актів. Пленум Верховного Суду України у п. 2 своєї Постанови № 9 від 1 листопада 1996 р. «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» вказує на таку підставу [3].

Однак наразі чинне кримінальне процесуальне законодавство не передбачає вищенаведену підставу зупинення судового провадження. Пленум Верховного Суду України, як видається, у згаданій постанові перевищив свої повноваження, перебрав на себе функцію законодавця, сформулювавши, по суті, доповнення до чинної на той час ст. 280 КПК «Відкладення і зупинення розгляду справи».

Часова перерва у провадженні досудового розслідування означає, що переривається перебіг лише строків розслідування (ч. 3 ст. 219 КПК); перебіг інших процесуальних строків не виключається. Так, якщо до учасника кримінального провадження застосовано заходи забезпечення кримінального про-

вадження, у тому числі і запобіжні заходи, то за наявності до того законних підстав для їх подальшого застосування вони не припиняються та не скасовуються. Оскільки строки заходів забезпечення кримінального провадження перебігають самостійно, то у разі закінчення можливе їх продовження у встановлених законом межах. Доцільність збереження тих чи інших заходів забезпечення кримінального провадження під час зупинення досудового розслідування повинна визначатися відповідною посадовою особою, що їх обрала.

Зупинення досудового розслідування не означає його закінчення. Змінюються лише напрями діяльності слідчого, обумовлені необхідністю усунення перешкод, що заважають продовженню досудового розслідування.

Так, ч. 5 ст. 280 КПК заборонено після зупинення досудового розслідування проведення слідчих (розшукових) дій. Дозволено лише виконання тих, які спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного. Такими слідчими (розшуковими) діями можуть бути допити, обшуки.

Що стосується негласних слідчих (розшукових) дій, то ч. 5 ст. 280 КПК не містить прямої заборони їх проведення після зупинення досудового розслідування з метою встановлення місцезнаходження підозрюваного. Однак, беручи до уваги особливості провадження у зупиненому досудовому розслідуванні з урахуванням положень ст. 19 Конституції України щодо обов'язку органів державної влади та їх посадових осіб діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, вважаємо за неприйнятне рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час зупинення досудового розслідування.

Після зупинення досудового розслідування можуть продовжуватися заходи, рішення про проведення яких було прийняте до моменту зупинення: затримуватися кореспонденція в результаті накладення на неї арешту, зніматися інформація з транспортних телекомунікаційних мереж, відповідно до ч. 4 ст. 249 КПК виконуватись негласні слідчі (розшукові) дії з метою встановлення місцезнаходження особи, яка переховується від органів досудового розслідування, слідчого судді чи суду, та оголошення в розшук, надходити відповіді на запити до різних установ. Водночас запобіжні заходи та інші заходи забезпечення кримінального провадження в період зупинення досудового розслідування застосовуватися не можуть.

Загальною умовою зупинення досудового розслідування є повідомлення особи про підозру прокурором, слідчим за погодженням із прокурором (ч. 1 ст. 280 КПК). За новим КПК письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення, а у випадку неможливості його вручення – у спосіб, передбачений КПК для вручення повідомлень у порядку, врегульованому гл. 11 КПК (ч. 1 ст. 278, ч. 3 ст. 111 КПК).

На практиці виникають ситуації, коли з об'єктивних причин не можна повідомити особі про підозру, а отже, і зупинити кримінальне проваджен-

ня, оголосити особу в розшук. У юридичній літературі для врегулювання проблемної ситуації правозастосування пропонується змінити ч. 1 ст. 278 КПК і викласти в такій редакції: «... у разі неможливості такого вручення після виконання всіх можливих дій для виклику особи ... вважати, що особа належним чином повідомлена про підозру ...» [4, с. 376]. Погоджуючись із позицією автора у даному питанні, додамо, що у матеріалах кримінального провадження мають бути документальні підтвердження проведення зазначених дій.

Відповідно до ч. 1 ст. 282 КПК зупинене досудове розслідування відновлюється постановою слідчого, прокурора, якщо підстави для його зупинення перестали існувати, а також у разі потреби проведення слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій. У таких випадках після проведення необхідних слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій розслідування знову зупиняється. Оскільки така ситуація може повторюватися неодноразово, виникає питання: як довго за таких обставин може тривати кримінальне провадження.

Ст. 219 КПК встановлено звичайний строк досудового розслідування проступків – 1 місяць, злочинів – 2 місяці (ч. 1) з дня повідомлення особі про підозру та максимальні (у випадку продовження за встановленою законом процедурою) – 2 місяці (проступок), 6 та 12 місяців (злочин). При цьому строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до дня винесення постанови про його відновлення не включається у зазначені вище строки (ч. 3 ст. 219 КПК). Отже, сумарний строк досудового розслідування без урахування часу, протягом якого розслідування було зупинено, не може перевищувати встановлені законом граничні строки. У випадках, коли за об'єктивних, чи суб'єктивних причин досудове розслідування не вдалося завершити у встановлені законом строки, кримінальне провадження має бути закрито за п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК на підставі невстановлення достатніх доказів для доведення вини особи у суді і вичерпання можливості їх отримання.

Контроль за додержанням строків досудового розслідування покладається на прокурора (ч. 2 ст. 28 КПК). Підозрюваний, обвинувачений, потерпілий мають право оскаржити прокурору вищого рівня недотримання розумних строків слідчим, прокурором під час досудового розслідування (ч. 1 ст. 308 КПК).

З прийняттям нового КПК постає питання щодо права прокурора, слідчого за погодженням із прокурором зупиняти досудове розслідування кримінальних проступків у формі дізнання. Відповідно до ст. 298 КПК досудове розслідування кримінальних проступків (дізнання) здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими КПК, з урахуванням положень гл. 25 «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків». Таким чином, гл. 23 КПК «Зупинення досудового розслідування» належить до процесуальних інститутів, що використовуються відповідними уповноваженими особами у ході дізнання, а отже, прокурор, слідчий за погодженням із прокурором вправі зупиняти як досудове розслідування, так і дізнання.

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що сама наявність кримінального процесуального інституту зупинення досудового розслідування є важливою гарантією забезпечення прав і законних інтересів особи, яка тимчасово не бере участі у кримінальному провадженні (п. п. 1, 2 ч. 1 ст. 280 КПК). Крім того, цей інститут слугує економії процесуальних сил і засобів, які спрямовуються лише на розшук підозрюваного, збирання переважно орієнтуючої інформації про його місцезнаходження, виконання процесуальних дій, які необхідні у межах міжнародного співробітництва (п. п. 1, 2, 3 ч. 1 ст. 280 КПК).

Перспективними в подальших наукових дослідженнях правового регулювання зупинення досудового розслідування є напрямки, пов'язані із вивченням проблеми забезпечення прав підозрюваного на захист у кримінальних провадженнях, що зупиняються, з огляду на нові підходи у визначенні законодавцем початку перебігу строків досудового розслідування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Меріт проти України» від 30.03.2004 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 30. – Ст. 2059.
2. Элькин П. Толкование и применение норм уголовно-процессуального права / П. Элькин. – М. : Юрид. лит., 1967. – 192 с.
3. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя // Постанови Пленуму Верховного Суду України (1963 – 2000). – К. : АСК, 2000. – Т. 1. – 327 с.
4. Наливайко Є. Проблемні питання повідомлення особі про підозру та зупинення досудового розслідування / Є. Наливайко // Публічне право. – 2013. – № 1. – С. 375–380.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
УЖГОРОДСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія

ПРАВО

Випуск 27

Том 3

Ужгород-2014